

Opvoeden tot aandacht als ontvankelijkheid voor de waarheid

'De vorming van het vermogen tot aandacht is het ware doel en bijna het enige belang van onderwijs.' (Simone Weil)

Onderwijs en de strijd om aandacht

In onderwijs willen we leerlingen boeien. Dit wil zeggen dat we hun aandacht willen trekken zonder hun vrijheid teniet te doen. Wat meer is: we willen hen juist in hun vrijheid vormen en verder laten groeien door hen te boeien. In dergelijk onderwijs staan niet (alleen) de behoeften van de leerlingen centraal en wordt de wereld niet alleen aan bod gebracht als iets wat tegemoetkomt aan die behoeften. In opvoedend onderwijs gaat het om de werkelijkheid van de wereld: niet alleen en zozeer de behoeften van het 'ik' moeten ontplooid worden, maar ook en vooral willen we leerlingen de waarheid van de wereld laten ontdekken. Hierbij gaan we ervan uit dat de mens meer mens kan worden in ontmoeting met de waarheid.

In tijden waarin we surfen op de ons overspoelende informatiegolven waarin we dreigen te verdrinken, is het maar de vraag wat we kunnen verstaan onder het 'vormen' van de 'aandacht voor de waarheid van de wereld'. De competitie tussen de ontelbare informatieverstrekters betreft immers niet de waarheid

van de informatie, maar is een strijd om de aandacht voor de informatie. Informatie moet aantrekkelijk – aandachts-aantrekkelijk – zijn. Aandacht wordt hier zeer eng benaderd. In de 'economics of attention' (Lanham, 2006) spreekt men over aandacht wanneer iemand bij de informatie blijft stilstaan en niet onmiddellijk overgaat naar andere informatie. Men weet evenwel ook dat mensen steeds weer op zoek zijn naar nieuwe informatie. Als informatievertrekker moet je dan ook zorgen dat je de aandacht kunt blijven trekken. Daartoe is het aanbieden van nieuwe aantrekkelijke informatie noodzakelijk. De kunst bestaat erin ervoor te zorgen dat die persoon die nieuwe informatie bij jou kan en wil blijven vinden. Je moet als informatievertrekker dus niet alleen tegemoetkomen aan bepaalde (informatie)behoeften, je moet ook nieuwe behoeften aanboren en deze ook creëren. Het zogenaamde aandachtig stilstaan is dan veeleer het niet weglopen bij de nieuwe informatie.

Dergelijke aandacht als gefocust blijven in de informatiestromen, is niet hetzelfde als ontvankelijk zijn voor de waarheid. Aandacht is dan

immers niet open staan voor de wereld, maar wel opmerkzaam zijn voor wat in de wereld tegemoet komt aan je vermeende behoeften. Wat meer is: aandacht als ontvankelijkheid voor de waarheid lijkt gefnuikt te worden door de focus voortdurend te richten op datgene wat op een of andere wijze aantrekkelijk is in de wereld.

Onderwijs ontsnapt niet aan deze ontwikkelingen. Onderwijs mag niet saai zijn, het moet flitsend zijn, het mag niet te lang van hetzelfde zijn, het moet een multimediaal gebeuren zijn, het moet onderhoudend zijn. Kortom: onderwijs moet aantrekkelijk zijn. Het gevaar is reëel dat de vorm de inhoud gaat bepalen. Datgene wat niet op onderhoudende wijze in onderwijs aan bod gebracht kan worden, dreigt dan minder aandacht te krijgen of zelfs niet meer aangeboden te worden. Alsof de waarde van de informatie bepaald wordt door de mate waarin deze informatie aantrekkelijk is. Als onderwijs alleen die informatie zou brengen die de aandacht van de leerlingen kan trekken en vasthouden, dan zou dat onderwijs verarmen en eenzijdig zijn. In dergelijk onderwijs zouden immers alleen de behoeften van de leerlingen centraal staan en bovendien alleen die behoeften die aan te spreken zijn door de informatie-industrie of die behoeften die door de informatieverstreckers gecreëerd kunnen worden.

Dat onderwijs boeiend moet zijn, zal niemand betwisten, maar dit kan niet de enige zorg zijn. Zoals we ook de pedagogisch noodzakelijke en wenselijke ervaringsgerichtheid niet mogen verwarren met of reduceren tot aantrekkelijkheid. Zo niet, zou er geen verschil meer bestaan tussen een opvoedende leerkracht en de rattenvanger van Hameln. Hoe echter aan-

dacht als ontvankelijkheid voor de waarheid van de wereld denken en deze cultiveren? Op welke wijze in onderwijs niet alleen rekening houden met de leerling als informatieverwerker met egocentrische behoeften, maar ook recht doen aan die leerling als mens met een verlangen naar waarheid?

Simone Weil (1909-1943): een uitgelezen gesprekspartner

Simone Weil (1909-1943) kan ons bij het zoeken naar antwoorden op deze vragen inspireren. Haar hoofdzakelijk postuum verschenen oeuvre – of het nu gaat om haar politieke filosofie, haar mystieke geschriften, haar interpretaties van de Griekse klassieke verhalen en mythes, haar (christelijke) theologie, haar (problematische) verhouding tot het judaïsme – krijgt meer en meer aandacht. Frits de Lange blijft reeds meer dan dertig jaar voor het Nederlands taalgebied de beste gids tot haar oeuvre (Weil, 1990/1957; De Lange, 1991; De Lange, 2024; cf. <https://www.fritsdelange.nl/publicaties/>).

Een weerkerend element in haar denken is haar kritiek op het centraal stellen van het persoonlijke zelf (Houben, 2020). De waarheid kan niet gevonden worden door een zelfgenoegzaam ik, maar kan alleen ontvangen worden, doorheen een vernietiging van het ik, een 'de-creatie', een ophouden van elk persoonlijk verlangen, een totaal belangeloos zich geheel overgeven aan de werkelijkheid. De houding van ontvankelijkheid is één van aandacht als belangeloze belangstelling, als attent zijn voor wat nog niet gekend is, als openstaan voor wat op eigen houtje ook niet kenbaar is. Bovendien is dat volgens haar het uiteindelijke doel van onderwijs.

In deze bijdrage vragen we ons af hoe we dit kunnen begrijpen en wat dit betekent voor de pedagogische theorie en praktijk. Zijn opvoeding, vorming en onderwijs als cultivering van een persoonlijke identiteit wel denkbaar zonder het centraal stellen van zorg voor zelfontplooiing en zelfbepaling? Wat is de pedagogische waarde en waarheid van zelfverloochening en belangeloosheid? Waartoe voeden we op indien wachten op het onkenbare, het zich overgeven aan een 'lege verwachting' de boodschap is? Welke plaats komt dan nog toe aan zelfactiviteit als voorwaarde voor vorming?

Deze vragen zijn niet alleen van de pedagogie die bij de zoektocht naar wat vandaag een christelijke pedagogiek van opvoedend onderwijs kan zijn en die tal van zijn/haar evidenties ondergraven ziet, niet in het minst door de christelijke theologie (cf. Van Nieuwenhove, 2016). Ze dringen zich ook op door het leven van Simone Weil zelf. Zij was immers lerares. Ze stond na haar studies voor de klas in verschillende scholen. De inspectie was weliswaar niet onder de indruk van haar (gebrek aan) didactische kwaliteiten en haar gebrek aan 'performantie' inzake het voorbereiden op het baccalaureaat werd aangeklaagd. Haar leerlingen evenwel wisten haar stijl waarin ingezet werd op aandachtig lezen en het erkennen van de diversiteit in duiding en verwoording van teksten wel te waarderen. Weil zette zich daarnaast actief in voor de vorming van mijnwerkers en fabrieksarbeiders, met wie ze niet alleen de politieke economie van Marx bestudeerde, maar evengoed de *Ilias* van Homeros las. Als Joodse mocht ze op een gegeven moment geen les meer geven en moest ze op de vlucht. Tijdens deze omzwervingen kon ze niet nalaten de aanwezige kinderen te

onderwijzen. Wiskunde, filosofie en de Griekse klassieken waren haar lievelingsthema's die ze voor iedereen altijd en overal én relevant én leerbaar vond (Mols, 2007; Courtine-Denamy, 2000/1997).

Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat ze nadacht over vorming en onderwijs. Bekendst is haar essay dat opgenomen werd in de eerste postume publicatie: 'Overwegingen over de goede manier van studeren bij het onderwijs' uit *Wachten op God* (Weil, 2014³, 1966/1950). In haar politiek filosofisch testament – *Verworteling* – gaat ze in de op de concrete voorwaarden voor dergelijke studie bij de organisatie van onderwijs (Weil, 2022/1949). Ook in haar vele Cahiers zijn tal van fragmenten over onderwijs en leren terug te vinden. De laatste intrigerende regel die ze schreef voor haar dood, betreft eveneens onderwijs: 'het belangrijkste deel van lesgeven = leren wat te kennen is' (Weil, 1970, p.374).

In deze bijdrage staan het essay uit *Wachten op God* en *Verworteling* en de daarin geformuleerde pedagogische ideeën en voorstellen centraal. Haar complex politiek en mystiek 'theologisch denken' vormt de achtergrond. Voor de interpretatie ervan verwijzen we naar en beroepen we ons op terzake meer deskundige lezers (De Lange, 1991; Vetö, 1997²; 1971; Janiaud, 2002; Rozelle-Stone & Stone, 2013; Van Nieuwenhove, 2013).

De paradoxale mens: egocentrisch, maar verlangend naar waarheid

Het is niet eenvoudig alles wat Simone Weil werkelijk dacht en neerschreef op een coherente manier weer te geven. De aandachtige lezer moet bereid zijn, zich open te stellen voor haar kijk op de werkelijkheid in al haar

complexiteit en de paradoxen die zich tonen eerst en vooral te aanvaarden. Weil lezen is zelf ervaren wat voor haar de fundamentele problematiek van de menselijke conditie is. Als zodanig is het zelf een oefening in aandacht als ontvankelijkheid.

De mens heeft van nature de neiging om de 'gaten' in het begrijpen van de wereld te 'vullen' vanuit de eigen wereld. De mens lijkt volgens Weil lui en egocentrisch te zijn. De fantasie is daarbij erg behulpzaam: ze laat toe de werkelijkheid zoals deze is, los van hem of haar, niet te moeten zien. Zo kan men blijven leven met het beeld dat men van zichzelf en van de werkelijkheid heeft. De mens is gehecht aan zichzelf en aan objecten die daarbij nuttig zijn. Zoals de mens lichamelijke inspanningen zoveel mogelijk vermijdt, zo mijdt hij/zij ook geestelijke inspanningen. Zoals de mens honger niet kan verdragen, zo kan hij/zij niet tegen de 'leegte'. Hier ligt voor Weil de aantrekkingskracht bij vele mensen van totalitaire ideologieën zoals fascisme, nationaal-socialisme en communisme, maar evengoed het kapitalisme. Ze dringen door middel van hun 'retoriek' – de wijze van informeren die de aandacht van de mens fnuikt – de mens dwingende hechtingsobjecten op en reduceren de mens zo zelf tot object. De analogie met de huidige informatie-industrie dringt zich op.

Hoe machtig deze ideologieën ook mogen zijn, de werkelijkheid laat zich niet 'forceren', zoals ook de mens tegen zijn/haar objectivering in opstand komt. Een mens is volgens Weil immers niet alleen egocentrisch en lui. Hij/zij verlangt naar de waarheid, die eeuwig is, die het eigen ik overstijgt. De waarheid is 'onpersoonlijk', heilig en de enige die heil kan bieden. Deze waarheid valt niet samen met de

werkelijkheid, maar kan slechts doorheen de confrontatie met de werkelijkheid, als waarheid van de werkelijkheid om deze te overstijgen, verhoopt worden. Opdat de waarheid zich zou tonen en door de mens ontvangen kan worden, moet de mens zich openstellen voor de waarheid. Dit openstellen kan alleen door eerst de werkelijkheid te gehoorzamen: door oor en oog te hebben voor de werkelijkheid, luisterbereid te zijn. Zich vrijmaken voor de waarheid vereist aandacht en geduld bij het zoeken naar inzicht in de werkelijkheid. Dat inzicht is voor Weil, om Hegels woorden te gebruiken, inzicht in de noodzakelijkheid die de werkelijkheid kenmerkt. Deze noodzakelijkheid is deze van de wetten van de natuurwerkelijkheid waaraan de mens als deel van de natuur niet ontsnapt. Zowel als lichamelijk wezen, maar ook als denkend wezen zijn we onderworpen aan de noodzaak. Het fenomeen van de wiskunde als ideaal van het denken en als taal om de natuurwetten te vatten, houdt haar daarom in de ban. Voor Weil biedt de geometrie van Pythagoras de 'dubbele taal' die zowel inzicht geeft in de krachten van de natuurlijke/materiële werkelijkheid, als informatie over de waarheid: de bovennatuurlijke relaties tussen God en de schepping.

De achtergrond van dit alles is haar 'scheppingstheologische' visie. Hier wordt de belangeloze aandacht begrepen als een zelfopoffering analoog aan deze van God. Uit liefde voor de mens schiep God de werkelijkheid en haar noodzakelijkheid. Daarbij offerde Hij zichzelf op door zich terug te trekken uit die werkelijkheid. De mens nu kan en moet uit liefde voor God zichzelf opofferen, zichzelf verloochen, zich 'de-creëren' en wel door zich over te geven aan de noodzakelijkheid en daarin inzicht

proberen te verwerven. Belangeloos wachten op de genade Gods is het ideaal. Immers alleen de genade Gods kan de mens onttrekken aan de 'zwaartekracht' van de wereld (Weil, 1954/1947).

Aan deze hoogste 'trede' van (mystieke) zelfverloochenende aandacht gaan evenwel andere 'lagere' vormen van aandacht en ontvankelijkheid voor de Goddelijke waarheid vooraf. Zelf thematiseert Weil vaak de arbeid van de landbouwer die voor haar een voorbeeld is van een samenvallen van een lichamelijke en geestelijke overgave aan de harde wetten van de werkelijkheid. In het zware labuur van de boer dat tegelijk gekenmerkt wordt door aandachtige zorg toont zich een gehoorzamen aan de werkelijkheid en speurt de landbouwer – en zij – de bovennatuurlijke waarheid (en schoonheid en goedheid) van een scheppende God. De mens wikt, maar God beschikt. Dit natuurlijk inzicht in de waarheid en de 'kosmologische spiritualiteit' ervan dreigen evenwel hun wortels te verliezen en vergeten te geraken door het uiteengroeien van 'lichamelijke' en 'intellectuele' arbeid. Voor deze laatste ontwikkeling is de technische vooruitgang met haar mechanisering van de arbeid verantwoordelijk.

Dit brengt ons tot haar gedachten over hoe politiek en pedagogiek de voorwaarden kunnen scheppen voor de oorspronkelijke aandacht als ontvankelijkheid voor de waarheid en hoe deze gecultiveerd kan worden.

Opvoeden als leren aandachtiger te worden

In haar politiek filosofisch tractaat *Verworthing* gaat ze in op wat het probleem is met het bestaande onderwijs (in Frankrijk op dat moment), en doet ze ook voorstellen (voor de

heropbouw na de bevrijding van de Duitse bezetting) die vooral betrekking hebben op het beroepsgerichte onderwijs dat in haar ogen ook algemeen vormend moet zijn. Haar 'Overwegingen over de goede manier van studeren bij onderwijs' geven inzicht in de rationale hiervan. We gaan eerst in op dit laatste – het goede studeren – om vervolgens na te gaan op wat dit concreet betekent voor de organisatie van onderwijs.

Elkeen is volgens Weil in staat om aandachtig de werkelijkheid te aanschouwen en mag hopen dat de waarheid zich zal tonen. Daarmee is niet gezegd dat iedereen in staat is of zal zijn dat inzicht te verwoorden zoals zij in de taal van de wiskunde, laat staan in staat is tot een mathematische bewijsvoering.

Weil stelt dat aandacht verbonden is met het verlangen naar de waarheid. Dit is een verlangen 'zonder object'. Het verlangen naar waarheid als een goed is het verlangen naar 'leren' en is de voorwaarde voor dat leren. Dit verlangen is in wezen een zoeken naar overeenstemming met de waarheid. Dat verlangen moet gecultiveerd worden, doorheen een 'afleren' van de 'lagere' objectgerichte verlangens. Het al dan niet slagen van dit leerproces, het werkelijk open staan voor de werkelijkheid zodat de waarheid zich kan tonen is een kwestie van het oefenen van de aandacht.

In haar essay over de goede manier van studeren stelt ze radicaal dat onderwijs uiteindelijk maar een doel heeft: leren aandachtiger te zijn. Ze beklemtoont dat het niet gaat om de overdracht van een bepaalde kennis, noch om de zelfontplooiing van de leerlingen, niet om vorming van de wil, noch van waardenopvoeding. Onderwijs betreft het 'trainen' van de aandachtige houding. Niet toevallig geeft ze

als voorbeeld het worstelen met wiskundige vraagstukken. Of je nu komt tot de oplossing of niet, de belangrijkste les is er een van persoonlijke bescheidenheid die je openstelt voor wat je persoon en je vermogens overstijgt. Wie de oplossing vindt, leert dat zoeken en verder kijken, wegstijgen van zichzelf, het veranderen van het eigen perspectief, aandacht besteden aan wat ogenschijnlijk ontbreekt, loont. Niet de ervaring van eigen verdienste is leerzaam, wel de ervaring dat de oplossing voor en los van zijn/haar persoon bestaat en dat deze door het ik ontdekt kan worden, als dat ik ruimte maakt zodat deze zich kan tonen. Hoe kleiner jezelf wordt, hoe groter die ruimte wordt. Wie de oplossing na lang ingespannen werk nog niet gevonden heeft, leert niet alleen door te zetten, maar vooral door middel van de feedback van de leerkracht, waar zijn/haar 'fouten' liggen, wat hij/zij niet gezien heeft en had kunnen zien.

Streven naar goede punten, laat staan gewoon een voldoende te halen, is niet de juiste houding om te leren. Op dit punt legt het bestaande onderwijs de verkeerde klemtoon. De inspanning die in het feitelijk onderwijs gevraagd wordt, is deze van de concentratie. Deze mag evenwel niet verward worden met de aandacht als ontvankelijkheid. Ze zijn veel eerder elkaars tegengestelde. Zich concentreren is een vorm van verkrampde gerichtheid op zichzelf. In tegenstelling hiermee moet men juist leren wegstijgen van zichzelf, zich openstellen voor wat op eerst zicht niet te zien is. Niet concentreren, maar de-centreren, zouden we kunnen zeggen, moet de boodschap zijn. De focus leggen op wat er is, en niet attent zijn op wat er (ogenschijnlijk) niet is, verduistert het perspectief.

Aandacht is ook inspannend, maar wel een 'negatieve' inspanning. Deze is vermoeiend, maar als men moe is, heeft het geen zin daartegen te vechten. Het is dan beter zich ontspannen, de gedachten de vrije loop laten, om later opnieuw het probleem aan te pakken. Zoals bij een vertaling het juiste woord soms opduikt na het even weggelaten van de tekst. Weil vergelijkt dit met de ademhaling die maar bestaat als in- en uitademen, en alleen zo de nodige energie levert.

Ook al maakt Weil zelf niet deze vergelijking, wat ze zegt over de aandacht bij de studie, lijkt erg op de *lectio divina*. Eerst is het lezen: het verzamelen van alle elementen van de tekst. Vervolgens het mediteren: het leggen van verbanden tussen deze elementen en al datgene wat men reeds aan kennis vergaard heeft. Maar dan is er de contemplatie: het (over) schouwen van het bereikte begrip en vooral onbegrip en zich overgeven aan God met de vraag voor verlichting. Het denken moet zich leegmaken, afwachtend, niets zoekend, maar bereid en gereed datgene wat zich zal opdringen in zijn volle waarheid te ontvangen (cf. Van Deursen-Vreeburg, 2023: p. 79 e.v.).

Dit alles veronderstelt wel het gelovig vertrouwen dat aan het verlangen naar waarheid een waarheid correspondeert: God zal geen stenen geven als je brood vraagt. Dat geloof is onaantastbaar ook al lijkt het voortdurend op de proef gesteld te worden. De mens hoopt God te vinden, in het geloof dat God die mens zoekt. Alleen Zijn liefde kan de mens aan de 'zwaartekracht' van het bestaan onttrekken. Voorwaarde is wel dat de mens dat verlangen verwerkelijk maakt in werkelijke aandacht: het ik zich niet alleen de-centreert, maar wel degelijk 'decreëert'.

De oefeningen in aandacht op een lager niveau van studeren in de context van onderwijs, zullen hun vruchten later en in andere situaties afwerpen. Weil geeft als voorbeeld de pastoor van Ars die (vruchteloos) poogde de Latijnse taal onder de knie te krijgen. Ook al slaagde hij niet, deze studie bleek uitermate vruchtbaar in het daardoor gevormde wonderbaarlijk onderscheidingsvermogen waardoor hij kon luisteren niet alleen naar de woorden van zijn biechtelingen, maar ook hun stilzwijgen kon doorgronden. De aandacht die geoefend en gecultiveerd wordt, zij het door Latijnse vertalingen, zij het door te worstelen met wiskundige vraagstukken, zal volgens Weil later leiden tot een zorgende aandacht voor de ongelukkige medemens. Een aandachtige zorg die dan niet bestaat in het onmiddellijk willen oplossen van het vermeende leed, maar wel in het eerst en vooral openstaan voor de noden en behoeften van de ander. 'Waarom lijdt U?', is de vraag van attente mens. Bepalend (en beperkend) is niet wat 'ik' de medemens kan geven, maar wel wat hier en nu geboden is. Dergelijke radicale ontvankelijkheid kan en moet geleerd, of juist gecultiveerd worden, in onderwijs.

Pedagogische voorwaarden voor een cultuur van aandachtige zorg

In *Verworteling* besteedt Weil veel aandacht aan de organisatie van onderwijs. Het uiteengroeien van beroepsonderwijs en algemeen vormend onderwijs ziet ze als uiting en oorzaak van de vervreemding van onderwijs: het niet langer vormen van aandacht als ontvankelijkheid voor de waarheid.

Problematisch is voor haar immers de evolutie die beroepsonderwijs als loutere opleiding opvat en algemene vorming reduceert tot een

culturele kennisoverdracht. In beide gevallen verdwijnt datgene waar het in wezen bij vorming en cultuur om te doen is: het zoeken naar een transcendente waarheid. Dat in de scholing van de arbeider en de landbouwer het *métier* centraal staat, is niet meer dan normaal. Juist omdat in de arbeid de werkelijkheid als noodzaak ervaren wordt, aan den lijve ondervonden wordt dat het bewerken van de materie wezenlijk een gehoorzamen is aan de wetten ervan, zijn er vele mogelijkheden om deze 'zorgzame aandacht' bewust te reflecteren en de ontvankelijkheid op een hoger plan te brengen. Bijvoorbeeld en bij uitstek door oefeningen in 'wiskundige bewijsvoering', maar ook door het zoeken naar de juiste woorden bij een vertaling. Ook het lezen van de 'klassieken' om de verbanden tussen materie en geest, tussen mens en God te ontdekken, is hier mogelijk en aangewezen. De inzet bij dit alles is niet kennisverwerving, maar wel het cultiveren van een bewuste aandacht voor de werkelijkheid en een openheid voor de waarheid: het leren van ontvankelijkheid. In haar eigen lessen poogde ze dit in praktijk te doen door veel aandacht te besteden aan analogieën tussen de vele vormen van werkelijkheidservaring, door de confrontatie met contradicties en de onmogelijkheid deze op te lossen, door het leren erkennen en aanvaarden van mysteries. Met Plato begrijpt zij dit onderwijs als een terug in herinnering brengen van de wereld van de ware ideeën. Zoals voor de Stoa is voor haar dergelijk onderwijs geen kennisoverdracht, maar ook geen deugdevorming, maar veeleer een ascetische gewoontevorming. En met Epicurus die met zijn leerlingen niet wandelde in de natuur, maar deze liet werken in de tuin om in het levensbehoud te voorzien,

was voor haar de ervaring van de lichamelijke confrontatie met de krachten van de materie een cruciale mediator voor de geestelijke vorming. Dergelijk onderwijs richt zich niet op talentontwikkeling of zelfontplooiing, maar wel op ervaring van de 'onpersoonlijk', transcendente eeuwige waarheid, in en door een steeds verdergaande 'zelf-verloochening': het leren leven met de 'leegte' overtuigd van de liefde Gods. Alleen dergelijk onderwijs komt volgens haar tegemoet aan de wezenlijke behoefte van de mens aan waarheid. Dit betekent voor haar ook dat onderwijs zich moet beperken tot de overdracht van 'objectieve' kennis en vooral doorheen de confrontatie en frustratie met de onbeschikbaarheid van de waarheid, een louterende houding van openheid en geduld, aandacht en wachten te vormen (zie ook Van Crombrugge, 2018; Zuurmond, 2023).

Kritisch besluit: openstaan voor de waarheid als gehoorgeven aan je roeping

Deze gedachten inzake onderwijs van Simone Weil begrijp ik niet als fragmenten van een nog te ontwikkelen (christelijke) pedagogische theorie. Het zijn geen 'pedagogische kruimels', maar veeleer *eye-openers* die de praktijk en theorie van opvoeding kunnen dwingen na te denken over een al te vanzelfsprekend ego-centrisch en werkelijkheidsvreemd perspectief op vorming (Van Crombrugge & Debusschere, 2016).

Als pedagoog en christengelovige heb ik wel vragen bij de stelligheid waarmee ze het cultiveren van aandacht om ontvankelijk te worden voor de waarheid verbindt met een radicale zelfverloochening. Open staan voor de werkelijkheid en de waarheid van de werkelijkheid

kan en moet ons inziens ook inhouden open te staan voor de persoonlijke roeping: gehoor geven aan wat Gods liefde van het ik verlangt. Doorheen opvoeding en onderwijs willen we kinderen en jongeren leren open te staan voor de noden van de wereld en deze te verbinden met de eigen talenten. Wat kan en moet mijn bijdrage zijn tot 'Shalom' (Wolterstorff, 2004: cf. De Muynck & Kunz, 2021, p. 114; 143-4)? De opvoeding die gericht is op het open staan voor de werkelijkheid is dan niet alleen en zozeer afbouw van het zelf, maar ook het vormen van ontvankelijkheid voor de eigen bijdrage die het ik – en niemand anders – tot de verwerkelijking van het Rijk Gods kan spelen (Van Crombrugge & Debusschere, 2017). Dit veronderstelt niet alleen de 'gewoontevorming'

tot een zelfverloochenende aandacht, maar ook een opvoeden tot het maken van 'onderscheidingen' tussen verschillende 'goeden' en dan het 'kruis op te nemen' omwille van de liefde Gods. Leren ontvankelijk te zijn voor het andere, de ander, en de totaal Andere, sluit niet de openheid voor de eigen mogelijkheden uit. Weil dwingt ons wel te in te zien, dat wat als een persoonlijke keuze verschijnt, alleen dan een goede keuze is, als deze zich aan ons opdringt als onvermijdelijk. Opvoeden tot ontvankelijkheid is opvoeden tot luisterbereidheid en gehoorzaamheid. Aandacht voor de waarheid van de wereld sluit voor een christelijke pedagogiek ook ontvankelijkheid voor je roeping in deze wereld in.

Literatuur

- Courtine-Denamy, S. (2000/1997). *Three women in dark times. Edith Stein, Hannah Arendt, Simone Weil*. (oorspr. *Trois femmes dans les sombres temps: Edith Stein, Hannah Arendt, Simone Weil; or, Amor fati, amor mundi*). Cornell University Press.
- De Lange, F. (1991). *Totale beschikbaarheid. Het ethos van Simone Weil*. Ten Have.
- De Lange, F. (2024). *In alles tot het uiterste. Leven en denken van Simone Weil*. Ten Have.
- De Muynck, B. & Kunz, B. (2021). *Gidsen. Een Christelijke school-pedagogiek*. KokBoekencentrum.
- Houben, L. (2020). Simone Weil en de (on)vermijdelijkheid van de persoon. In Bouteglier, C. & Slootweg, T. (Eds.). *Rechtvaardigheid en creativiteit. Personalisme in recht en politiek*. (pp. 259-283). Gompel & Scavina.
- Janiaud, J. (2002). *Simone Weil. L'attention et l'action*. Presses Universitaires de France.
- Lanham, R. (2006). *The Economics of Attention. Style and Substance in the Age of Information*. The University of Chicago Press.
- Mols, Y. (2007). *Weil, truth and life: Simone Weil and ancient pedagogy as a way of life*. Institute for Christian Studies Toronto.
- Rozelle Sone, R. & Stone, L. (2013). *Simone Weil and theology*. Bloomsbury T&T Clark.
- Van Crombrugge, H. (2018). Algemene vorming in en door beroepsvorming. *Streven*, 85(2), 117-128.
- Van Crombrugge, H. & Debusschere, R. (2016). Aandacht als professionele deugd. In Houweling, L. (Ed.). *De staat van de pedagogiek. Analytisch, opbrengstgericht en visionair*. (pp. 165-178). SWP.
- Van Crombrugge, H. & Debusschere, R. (2017). Vocation-oriented professional education: between cultivating a talent and hearing the call. *Christian Higher Education*, 16(1/2), 33-46.
- Van Deursen-Vreeburg, J. (2023). *Vacare: van lectio divina naar contemplatief lezen. Ruimte vrijmaken voor persoonsvorming in het levensbeschouwelijk onderwijs*. Lit Verlag.
- Van Nieuwenhove, R. (2013). Albert Camus, Simone Weil and the absurd. *Irish Theological Quarterly*, 70, 343-354.
- Van Nieuwenhove, R. (2016). Contemplation, attention, and the distinctive nature of Catholic education. *Journal of Catholic Higher Education*, 35(2), 193-209.
- Vetö, M. (1997²; 1971). *La métaphysique religieuse de Simone Weil*. Vrin.
- Weil, S. (1954/1947). *Zwaartekracht en genade. Vertaald door Louis Thijssen. Ingeleid door Gustae Thibon*. (oorspr. *La pesanteur et la grâce*). Lannoo.
- Weil, S. (1970). *First and last notebooks*. Translated by Richard Rees. Oxford University Press.
- Weil, S. (1990/1957). *De geschonden ziel. Over de menselijke waardigheid. Vertaald, ingeleid en toegelicht door Frits de Lange*. (oorspr. *La personne et le sacré*). Ten Have.
- Weil, S. (2014³; 1966/1950). Overwegingen over de goede manier van studeren bij het onderwijs en wel met het oog op de liefde van God. In Idem, *Wachten op God*. (oorspr. *Attende de Dieu*). (pp. 73-82). Bijleveld.
- Weil, S. (2022/1949). *Verworteling. Wat we de mens verplicht zijn. Met een nawoord van Joke J. Hermen*. (oorspr. *L'enracinement. Prélude à une déclaration des devoirs envers l'être humain*). IJzer.
- Wolterstorff, N. (2004). *Educating for Shalom. Essays on Christian Higher education*. Eerdmans.
- Zuurmond, A. (2023). Thoughtful labor. Simone Weil on vocational education. *Labyrinth: An International Journal for Philosophy, Value Theory and Sociocultural Hermeneutics*, 25(1), 228-247.